

ישראל – אֶדוֹנֵי הזמן והמזלות

הרב ד"ר נ. וידאל

"א"ר יוחנן, כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, לומר, אימתי ר"ה? ואימתי יום הכפורים? הקדוש ברוך הוא אומר להם: לי מה אתם שואלים?! אני ואתם, נלך אצל בית דין של מטה! מנין? דכתיב, "אשר לו אלהים קרובים אליו", אשר לו אומה קרובה, אין כתיב כאן, אלא, אשר לו אלהים קרובים אליו, הוא וכל פמליא שלו. אמר רבי יוחנן, אמר הקדוש ברוך הוא, עד שלא נעשית אומה שלי, מועדי ה' (עד אז, הם נקראו "המועדים שלי"), מכאן ואילך (אחרי שנעשתם עם, אחרי יציאת מצרים, שלכם הוא) "אשר תקראו אתם" (ומאז והלאה, המועדים הם שלכם, אתם קובעים את הזמנים, על ידי קביעת ראשי חודשים שלכם) (דברים רבה פרשת ואתחנן פרשה ב). בכך נמסר לוח הזמנים בעולם לידי בית דין של ישראל.

ובתורה שלמה (לרב מנחם כשר זצ"ל) כרך י"א, פרשת בא, דף מ"ט, מובא מדרש מכתב יד: "החודש הזה לכם, ולא לאומות העולם. יהי שמו מבורך לעולמי עולמים, שחיבב את ישראל יותר מדאי, והודיע להן דרכו וגילה להם סודו, ומסר להם הרזים הטמונים, לחשב חשבונות, ולקדש שנים, חודשים וימים, הה"ד, סוד ה' ליראו (תהילים כ"ח י"ד). לכך נאמר, החודש הזה לכם".

ובענין זה נמצא בשיבולי הלקט, הלכות ר"ח סימן קע"ו: "ראשי חדשים לעמך נתת, על שם הכתוב, החדש הזה לכם ראש חדשים, לכם ולא לאומות העולם, שלא נמסר סוד תולדות הלבנה לכל אומה ולשון שבעולם, כי אם לישראל, הה"ד כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" וכו'.

ובשמות רבא פרק ט"ו כ"ז: "ולכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל, שיהיו הם מונים בה, והעכו"ם מונים לחמה".

לא רק בעיבור החודשים (בקביעת בית דין, אם החודש מעובר, בן שלושים יום, או אם חודש חסר, בן עשרים ותשעה יום), אלא, גם בעיבור השנה (תוספת חודש אדר) מצאנו, כיצד מסכים הקב"ה, עם פסיקת בית הדין של ישראל, בנוגע לעיבור השנה (שמות רבא פרק ט"ו אות כ'): כשהיו רבותינו נכנסים לעבר את השנה, נכנסים י' זקנים בקיפאין לבית המדרש, ואב בית דין עמהם, ונועלים את הדלתות, ונושאים ונותנים בדבר כל הלילה. בחצי הלילה אומרים לאב בית דין, מבקשים אנו לעבר את השנה, שתהא השנה הזאת י"ג חודש. (האם) גוזר את עמנו? והוא אומר להם: מה שדעתכם, אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבית המדרש ובא לפניהם, והיו יודעים שנתרצה להם (הקב"ה), שנאמר, זרח בחושך אור לישרים. מה שהם גוזרים, הקב"ה עמהם, שנאמר, אקרא לאלקים עליון, לאל גִּמְרֵי עלי (אקרא לאל עליון, כדי שישלים את בקשתו).

יש גם ענין בתפילת שבת ויום טוב, בה אנו מסיימים את הברכה האמצעית, בזו הלשון: "והנחילנו ה' אלוקינו, באהבה וברצון, בשמחה ובששון, שבתות ומועדי קדשך, וישמחו בך כל מקדשי שמך. ברוך אתה ה', מקדש השבת, וישראל, והזמנים".

במסכת ביצה (י"ז). דנים בסוגיא, מהו הסדר הנכון לומר הברכה הזאת, היינו, אם כפי שאנו חותמים על פי הסדר הזה כנ"ל, "מקדש השבת, ישראל, והזמנים", או אולי היה מתאים יותר להחליף את הסדר, ולציין את ישראל כבר בתחילה, היינו, "מקדש ישראל, השבת, והזמנים".

רבי אומר אף חותם בה, היינו, לא רק שאנו מזכירים את ענין השבת והמועד באמצע הברכה עצמה כנ"ל, "בשמחה ובששון, שבתות ומועדי קדשך", ואולי היה בכך מספיק בהזכרת השבת והמועדים, אלא, אנו אף חותמים את הברכה, וכוללים בה שוב את השבת והמועד, כפי שאנו נוהגים כיום לחתום ברכה זו, על פי הסדר, **מקדש השבת, ישראל, והזמנים**.

על זה ערערו, **תני תנא קמיה דרבינא**, ולמדו שהיה נכון יותר להתחיל ב"ישראל" דווקא, היינו, **מקדש ישראל, והשבת, והזמנים**. ועל זה ענה רבינא בתמיהה, **אמר ליה, אטו שבת ישראל מקדשי ליה!?! בשלמא, ישראל מקדשים את המועדים, האם ישראל מקדשים גם את השבת!?! כלומר, אם תזכיר את ישראל בתחילה, היינו, "מקדש ישראל, השבת, והזמנים", משמע שישראל מקדשים את השבת, ואין זה נכון! כי השבת עומדת ומקודשת מששת ימי בראשית, על ידי הקב"ה, ולכן, אין מקום שתתקדש על ידי ישראל, כלשון רבינא, **והא שבת מקדשא וקיימא! אלא, אימא הסדר הנכון, היינו, מקדש השבת ישראל והזמנים**, כלומר, יש להפריד את השבת, ולשים אותה בתחילת החתימה של הברכה, ואחרי כן, לומר, מקדש ישראל והזמנים, כי באמת בית דין של ישראל מקדש את ראש חודש, וכתוצאה מכך, מתקדשים על פיהם גם זמני המועדים. **אמר רב יוסף הלכה כרבי, וכדתריץ רבינא**.**

יתר על כן, על ידי הרכבת לוח זמנים, של תאריכים ושנים בכלל, בהוראת בורא עולם, אשר על ידם נקבעים גם מועדי ישראל, וכיון שמערכת זמנים זו נעשתה על ידי ישראל, וישראל נתקדשו על ידי בורא עולם, גם למטרה זו (בין השאר), לכן, מערכת הזמנים הכללית הזו, גם היא מקודשת בפני עצמה, מפאת קדושת ישראל המקדשים אותה.

המסירה של לוח העיבור לעם ישראל, לקביעת הזמנים בעולם, לא היתה מסירה רגילה, בבחינת "החודש הזה לכם ראש חודשים" בלבד, אלא, היא כללה הרשאה חשובה נוספת, מה שהובא במדרשים, "אפילו אתם מזידין, שוגגים, או מוטעים" (או אנוסים, על פי הרמב"ם), דבר המחזק עוד יותר את תוקף המסירה הזו (ראה מזידין על פי צורך, ר"ה כ., המחלוקת בין ר"ג ורבי יהושע, ר"ה כ"ה., עדים זוממים, הרמב"ם בקדוה"ח פרק ב' הלכה ב', ביטול רטרואקטיבי של ראש חודש, הרמב"ם פרק ג' הלכה י"ז). ואכן, בכל ענין אחר, אם בית הדין שגה, הפסיקה חוזרת אליו. לא כן הדבר בקידוש החודש, כאמור.

המשמעות של תוקף זה היא, שמספר ימי החודש, יכול להיות 29 או 30 יום, על פי הכרעת בית הדין, וללא עוררין. מתברר, שהכרעת בית הדין יכולה לשנות את גורלו של אדם. כגון בן שלוש עשרה שנה שהרג את הנפש, מחויב בעוון הרג, אם עברו עליו שלוש עשרה שנה, לפחות. ואם היה בן שלוש עשרה שנה פחות יום אחד, הוא פטור. כיצד?

למשל, נניח שאדם נולד ביום ד' בטבת. שלוש עשרה שנה אחרי כן, הוא הרג את הנפש, באותו יום ד' בטבת. כיון שיום זה הוא היום הראשון משנתו הארבע עשרה, לכן, הוא חייב עוון הריגה. אבל, יתכן מצב, שבו בית הדין, במזיד, בשוגג, או מוטעה, קבע שהחודש האחרון היה מלא, בן שלושים יום, וכתוצאה מכך נדחה יום א' של החודש שאחריו, בו נולד אותו אדם, ביום אחד, לכן, יום ד' בחודש הוא מאוחר ביום

אחד, כלומר, הוא הרג ביום ג' בטבת, שהוא יום אחד לפני שמילא את שנתו השלוש עשרה, וכך הוא פטור מעוון הרג. אם כי יתכן שבית הדין הזיד, או שגה או הוטעה, בכל זאת, אין מחזירים את פסיקתם לדיון מחודש.

כך הוא גם בדוגמא של נערה המאורסה שנראה בהמשך.

[משל זה מדגים יפה את אחת הסיבות, מדוע אין דנים בקביעת יום ראש חודש בלילה, כי כאמור, יתכן שבית הדין דן, באופן עקיף, בדיני נפשות כנ"ל, ואין דנים בדיני נפשות בלילה]

גם המעשה של רבי חייא (ראש השנה כה.) מראה כיצד עם ישראל הם אדוני הזמן. כדכתיב: "מעשה ברבי חייא הגדול, שעלה (שזרח הירח בסוף החודש במזרח, לפני הנץ החמה, כמו ירח הנראה במזרח, השייך לחודש הקודם) ערב ראש השנה, והלכו הבהמין לאורו מהלך ג' מילין. ראה אותו ר' חייא (את הירח), נטל צרורות ועפר, והיה זורק בו (בירח), ואמר (לירח): למחר אנו מבקשין לחדשך! (כיום ראש השנה), ועלית לך (במזרח) עכשיו?! מייד נבלע (נעלם הירח) במקומו (על מנת שראש השנה יחול בהתאם לקביעת בית הדין). למה? שהוא (הירח) ברשותו", היינו, שרבי חייא גזר על הירח להיעלם, אחרת, אם הירח של החודש הקודם יראה לכל, בבוקר של ערב ראש חודש, אי אפשר לקדש את יום א' בתשרי (המחייב לראות כבר את הלבנה החדשה), כפי שתכנן במזיד בית הדין לעשות מראש. (תנחומא, בא, סימן ח'). ראה הסבר לסוגיא עצמה בספר צבא השמים כרך חמישי, בראש השנה כ"ה.

המדרשים האלה, אפילו אתם מזיזים וכו', נאמרו, בפרט, על עיבור החודשים, היינו, אם החודש יהיה בן שלושים יום, או בן עשרים ותשעה יום בלבד.

אבל, פרט לעיבור החודש, בית הדין נדרש גם לעבר את השנה, אם צריכה עיבור, היינו, שתהיה בת שלושה עשר חודשים, במקום שנים עשר בלבד, וזאת בעקבות הצווי "שמור את חודש האביב".

אבל, בניגוד לקידוש החודש, הרי בענין עיבור השנה, חז"ל לא היו תמימי דעים בענין "אתם, אפילו מזיזים וכו' ", אלא, נמצאה גם מחלוקת תנאים, כגון בענין המלך חזקיהו, שעבר ניסן בניסן (סנהדרין דף י"ב בשני העמודים). ישנם גם מקרים בהם מחזירים את בית הדין ששגה, וישנם מקרים אחרים שמשאירים את עיבור השנה בדיעבד (הרמב"ם, הלכות ביאת מקדש, פרק ד' הלכה י"ח, ובפרט הכסף משנה (שם); משך חכמה שמות פרק י"ב; יוסף אומץ סימן מ"ז אות ג'; ספרא "אמור", פרשה ט'; צל"ח ברכות ס"ג).

מצאנו גם מקרים אופייניים לחשיבות של עיבור השנה, גם בדיני נפשות. בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח, וכן בסנהדרין פ"א ה"ב, שמבואר שם, בת ג' שנה ויום אחד, בא עליה (והיא מאורסה), הרי זו בסקילה. נמלכו בית דין לעבר את השנה, ובא עליה, אינו בסקילה. וכן בכתובות פ"א ה"ב, א"ר אבין, אקרא לאלקים עליון, לאל גמר עלי (אקרא לאל עליון, והוא ישלים את בקשתו). בת ג' שנים ויום חד, נמלכו בית דין ועיברו (את השנה), הבתולין חוזרין, ואם לאו, אין הבתולים חוזרים.

[נעיר כי תאריכי אומות העולם, אין בהם ציווי אלוקי, אלא, הם נקבעים לצרכים של החיים האזרחיים, כדוגמת תקנות של מטבע של המדינה, תקנות בניה, כבישים, בטיחות בדרכים, בריאות וכו'. לכן, אין ללוח כזה יומרות מעבר לצרכים כאלה].

בסך הכל, על פי כל מה שראינו לעיל, קיימת דיעה אחידה, שענין עיבור החודש, אינו בשמים, אלא, הוא ניתן לבני אדם, ובפרט, הוא ניתן רק לעם ישראל, ובראשו בית

הדין, על פי צווי אלקי, ככתוב, "החודש הזה לכם". גם לגבי עיבור השנה, בית הדין יכול לעבר את השנה בהתאם לצורך (חורף ארוך מדי, והתבואה ופירות האילן לא הבשילו) ויש להם גם הרשות המלאה ליצור סדר אסטרונומי אחר בשמים (ראה לקמן), כגון להכריז על ראש חודש, על ידי בלבול העדים, עד שיעידו שראו את הלבנה החדשה, בהתאם לצורך, אף על פי שלא ראו (ראה סוף ר"ה כ.), או עונת חורף ממושכת הדורשת לעבר את אותה שנה, אף על פי שתקופת ניסן נפלה בחצי הראשון של חודש ניסן של לבנה, היינו, אפילו מזידים, שוגגים, מוטעים, או אנוסים. כי הטבע האסטרונומי אינו מקודש לכשעצמו, ואינו בעל ערך מוחלט, אלא, היהודי הוא האדון, היוצר, והשולט, במערכת השוטפת של הזמנים בעולם.

מדוע שינויים כאלה משנים גם את הסדר האסטרונומי בשמים? כידוע, לכל תאריך עברי, אפשר למצוא לו תאריך על פי שנת החמה, וכך לקבוע את מזלו של אדם (הנקבע על פי התאריך על פי שנת החמה), או מזלה של כל אותה שנה (ראה רש"י בגמרא שבת ע"ה. בענין חישוב תקופות ומזלות, אם השנה תהיה גשומה או שחונה). למשל, אם השנה נתעברה, אז תחילת השנה מתחילה מאוחר יותר בחודש אחד של לבנה, וכך מזלה של תחילת השנה הזאת נדחה במזל שלם על פי החמה, למשל, ממזל טלה, למזל שור שאחריו. ולא רק המזל של העולם כולו השתנה, אלא, באותה מידה, השתנה מזלם של כל בני האדם שנולדו באותו חודש, על ידי קביעת בית הדין. כך יוצא, כי קביעת הלוח על ידי בית דין של ישראל, קובע גם את גורלם של בני אדם, ושל העולם כולו, כי ישראל הם אדוני הזמן, כי לכל רגע ורגע, נקבע מזל אחר בשמים. (שים לב, כי אמנם תאריך לידתו של אדם קיים גם על פי מנינס, אבל, לוח זה שלהם אינו מקודש, ואין לו משמעות פנימית, כמו התאריך על פי הלוח העברי)

ענין זה מחריף עוד יותר כאשר אנו משתמשים בלוח העיבור הקבוע שלנו, כפי שעושים זאת היום, כי קביעה זו היא מתימטית לחלוטין, ללא שום ראיית הלבנה, או עונות השנה. על פי הרמב"ם בפרק ז' הלכה ז', תפקידו של לוח זה הוא רק להתקרב, כמה שאפשר, ללוח על פי הראיה. נראה לנו, כי קביעה חשבונית כזאת מראש, של ראשי חודשים ושנים, היא בבחינת קביעה של "מזיד לכתחילה".

בכל זאת, עם ישראל, וכל פרט הנכלל בו, יכול לשנות את מזלו, במידה ויהיה בעל אמונה כמו זו של אברהם אבינו, שהרי רק עליו נאמר, "צא מאיצטגנינות שלך", והוא עזב את המזלות, וגם את שמו אברם, אשר נבאו לו שאין לו בן, ושינה את שמו לאברהם, ככתוב (שם) "ויאמין בה' ", שיהיה לו בן (זוהר לך לך צ': "והאמין בַּיְיָ. אֲתִדְבֵּק לְעֵילָא וְלֹא אֲתִדְבֵּק לְתַתָּא. וְהָאֱמִין בַּיְיָ, וְלֹא בְּכַבְיָא וּמְזֵלִי). אבל, מאז אברהם, רק יחידי סגולה יכולים להגיע לדרגת אמונה כזאת. מכל מקום, ככל שדרגת האמונה של עם ישראל תהיה גבוהה יותר, כך גם יתנתקו ויעלו יותר ויותר מעל הדינים והגזרות של המזלות, וזוהי זכות האבות שקבלנו מאברהם אבינו, ולא אומות העולם.

וכיצד זה נעשה? המסובב של כל העולמות והגזירות, הקב"ה, הוא יסדר את המאורעות והצרכים בעולם, כך שבית הדין יפסוק כך או כך, ותוצאת לוח העיבור שנקבע על ידם, אמנם תשנה את המזלות, אבל, התוצאה תהיה תמיד לטובה, כך שצדיקים ילכו בס, ופושעים ייכשלו בס.

ולא במקרה שבני יששכר היו להם מאתיים ראשי סנהדראות, זאת כיון שהם היו "יודעי בינה לעיתים", היינו, הם השכילו לדעת את הקשר בין קביעת העיתים לבין הדינים המושפעים מהמזלות. לכן, הם השתדלו לקבוע את החודשים והשנים, בדרך המעלה את עם ישראל מעל דיני המזלות, ככתוב, סוד ה' ליראיו, ובריתו להודיעם.

